

11 Φεβ 2025 - 20:28

Δραστηριότητες προσομοίωσης της αναπηρίας: Γιατί είναι επιζήμιες

ΤΗΣ ΣΙΜΩΝΗΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ*

Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να παρουσιάσει τις μορφές που παίρνουν οι δραστηριότητες προσομοίωσης της αναπηρίας και να εξηγήσει γιατί δεν προσφέρουν τίποτα στα άτομα με αναπηρία, όπως πολλοί πιστεύουν. Αφορμή για το άρθρο αυτό αποτελούν οι συζητήσεις μου με εκπαιδευτικούς οι οποίοι προσπαθούν να αποτρέψουν τέτοιες δραστηριότητες στα σχολεία τους χωρίς αποτέλεσμα, αλλά και οι παρατηρήσεις φοιτητών/φοιτητριών στα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα του Πανεπιστημίου Κύπρου ότι αυτές οι δραστηριότητες επαναλαμβάνονται κάθε χρόνο στα σχολεία, αντί να προωθούνται οι αντι-καταπιεστικές παιδαγωγικές που διδάσκονται στο πανεπιστήμιο.

Οι δραστηριότητες προσομοίωσης της αναπηρίας απευθύνονται σε άτομα χωρίς αναπηρία και αποσκοπούν στο να τους δώσουν την ευκαιρία να βιώσουν πώς είναι να έχει κανείς βλάβη (συνήθως αισθητηριακή ή κινητική), «μπαίνοντας στη θέση τους». Οι δραστηριότητες αυτές οργανώνονται συχνά σε τάξεις και σχολεία αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία, από φορείς που προσπαθούν να προωθήσουν την ενσυναίσθηση. Από την έρευνα σε τοπικό και διεθνές επίπεδο γνωρίζουμε ότι όταν οι εκπαιδευτικοί θέλουν να αναπτύξουν την ενσυναίσθηση ως προς τα άτομα με αναπηρία, συχνά καλούν τα παιδιά χωρίς αναπηρία να καθίσουν σε αναπηρικά αμαξίδια ή να καλύψουν τα μάτια τους και να διακινηθούν στον χώρο, να κλείσουν τα αυτιά τους και να συνομιλήσουν με άλλα παιδιά τα οποία ανοιγοκλείνουν το στόμα τους χωρίς να μιλούν ή να ζωγραφίσουν με ένα πινέλο στο στόμα (Καραγιάννη & Κουτσοκλένης, 2023). Το σκεπτικό είναι ότι αν δεν μπορούν να διακινηθούν στον χώρο, αν δεν μπορούν να επικοινωνήσουν και αν δεν μπορούν να κάνουν ένα απλό σχέδιο, τότε θα καταλάβουν πώς είναι να έχει κανείς βλάβη. Οι δραστηριότητες αυτές συχνά προτείνονται σε οδηγούς που απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς ή ακόμα και στο αναλυτικό πρόγραμμα. Στην κοινωνία αντίστοιχα, έχουμε δει πολιτικούς να κάθονται σε τροχοκαθίσματα και να διαπιστώνουν ότι υπάρχουν εμπόδια στη διακίνηση γιατί κτίρια και πεζοδρόμια δεν είναι προσβάσιμα. Έχουμε δει επίσης να διοργανώνονται συναυλίες στο σκοτάδι, κατά τις οποίες το κοινό ακούει τη μουσική, έχοντας κλειστά τα μάτια για να διαπιστώσει πώς είναι να ακούει κανείς μουσική χωρίς να βλέπει.

Παρόλο που οι δραστηριότητες προσομοίωσης της αναπηρίας είναι δημοφιλείς, υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους πρέπει να αποφεύγονται.

Η ενσυναίσθηση, η οποία πιστεύεται ότι προάγεται μέσω αυτών των δραστηριοτήτων, σημαίνει πολλά άλλα πράγματα πέρα από την χιλιοειπωμένη φράση ότι πρέπει να την αναπτύξουμε «μπαίνοντας στη θέση του άλλου». Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η ενσυναίσθηση εκλαμβάνεται συνήθως ως μια αρετή την οποία τα παιδιά δεν έχουν και πρέπει να αναπτύξουν, αλλά ενδέχεται να οδηγήσει ακόμα και σε βίαιες ή καταπιεστικές

πράξεις (Bloom, 2016). Θα πρέπει να συνδέεται με την ανάπτυξη της απαιτούμενης γνώσης, η οποία θα επιτρέπει στα παιδιά και στους ενήλικες να υποστηρίξουν ομάδες που περιθωριοποιούνται Στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης θα έπρεπε να σημαίνει κατανόηση των εμποδίων που θέτει η κοινωνία στη συμμετοχή τους. Η δυσκολία στη διακίνηση προκαλείται όχι από την κινητική ή αισθητηριακή βλάβη, αλλά από το γεγονός ότι η κοινωνία δεν προνόησε για προσβάσιμα κτίρια/σχολεία, πεζοδρόμια, παιδικές χαρές, κτλ. Ο αποκλεισμός ενός παιδιού με αναπηρία από τη μάθηση δεν οφείλεται στη βλάβη, αλλά στην απουσία των απαραίτητων μέσων, υλικών και στρατηγικών που χρειάζεται ένα παιδί με αναπηρία για να μάθει.

Σε αυτή τη συζήτηση είναι απαραίτητο να λάβουμε υπόψη και τη βιβλιογραφία των Σπουδών για την Αναπηρία. Οι Καραγιάννη και Κουστοκλένης (2023) υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες προσομοίωσης «στρεβλώνουν την πραγματικότητα» (σ. 79) και βάζουν τα παιδιά σε μια κατάσταση στην οποία δεν έχουν τον έλεγχο, νιώθουν άβολα και άρα καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι είναι τυχερά που δεν είναι ανάπηρα. Οι Baglieri & Lalvani (2020) αναφέρουν ότι οι δραστηριότητες προσομοίωσης εστιάζουν στη βλάβη ως ένα χαρακτηριστικό που κάνει μια ανομοιογενή ομάδα ατόμων να φαίνεται ομοιογενής. Δεν λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι η εμπειρία του κάθε ατόμου με αναπηρία ξεχωριστά σχετίζεται και με πολλούς άλλους παράγοντες όπως το φύλο, η οικονομική κατάσταση, ο τόπος διαμονής, η στήριξη που προσφέρει το κράτος, η πρόσβαση στην τεχνολογία, κτλ. Σημειώνουν ότι τα πρόσκαιρα συναισθήματα της απογοήτευσης, του άγχους και σε μερικές περιπτώσεις της διασκέδασης που προκαλούν οι δραστηριότητες προσομοίωσης μειώνουν κατά πολύ τις πραγματικές εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία. Οι Maher et al. (2024) σε σχετική έρευνα διαπίστωσαν ότι τα άτομα με οπτική αναπηρία αμφισβήτησαν τη χρησιμότητα τέτοιων δραστηριοτήτων, θεωρώντας ότι ενισχύουν τις ήδη αρνητικές αντιλήψεις που επικρατούν για την αναπηρία.

Πώς λοιπόν αναπτύσσουμε θετικές στάσεις προς τα άτομα με αναπηρία;

Το εγχείρημα αυτό είναι πιο δύσκολο να οργανωθεί και να υλοποιηθεί σε σχέση με τις δραστηριότητες προσομοίωσης. Αρχικά, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν γνώση της βιβλιογραφίας και κυρίως της διάκρισης μεταξύ βλάβης και αναπηρίας. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι να φέρουν σε επαφή τα παιδιά της τάξης τους (με ή χωρίς αναπηρία) με τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και τα οποία θέτει η κοινωνία και το σχολείο. Αυτό μπορεί να γίνει με στοχευμένα μαθήματα, τα οποία εντάσσονται στα γνωστικά αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος (π.χ. Γλωσσικό μάθημα, Αγωγή Υγείας). Για παράδειγμα, μέσα από την ενότητα της Τεχνολογίας στο Γλωσσικό μάθημα, μπορούμε να θίξουμε τον ρόλο της τεχνολογίας στην επικοινωνία, στη μάθηση, στην εργασία ή στη διακίνηση των ατόμων με αναπηρία και πώς το κράτος θα μπορούσε να στηρίξει την πρόσβαση στην τεχνολογία. Μέσα από σχετικές ενότητες του μαθήματος της Αγωγής Υγείας για την ανάπτυξη του εαυτού, θα μπορούσαμε να θίξουμε το θέμα των διαφορετικών ταυτοτήτων και πώς αυτές αλληλεπιδρούν. Η αναπηρία είναι μόνο μια από αυτές τις ταυτότητες. Θετικές στάσεις προς τα άτομα με αναπηρία μπορούν να αναπτύσσονται καθημερινά με τη στάση των εκπαιδευτικών μέσα στην τάξη. Ο τρόπος που μιλούν χωρίς να διαχωρίζουν τα παιδιά σε κατηγορίες, ο τρόπος που ενθαρρύνουν όλα τα παιδιά να συμμετέχουν σε δραστηριότητες, ο τρόπος που οργανώνουν τα μαθήματά τους ώστε να μην αποκλείεται κανένα παιδί, είναι σημαντικά στοιχεία που

προάγουν την «ενσυναίσθηση για την ενιαία εκπαίδευση» (Συμεωνίδου, 2023, Symeonidou, 2024).

Δεν είναι εύκολο να αποστασιοποιηθεί κανείς από τις καταπιεστικές παιδαγωγικές που προωθεί το εκπαιδευτικό μας σύστημα, οι οποίες θεωρούν ότι τα άτομα με αναπηρία υστερούν και άρα δεν είναι αρκετά ικανά, χρειάζεται να τα αποδεχθούμε παθητικά μέσω δραστηριοτήτων προσομοίωσης, κειμένων που προωθούν τη λύπηση και το ηθικό δίδαγμα της αγάπης, αλλά και πράξεων οργανωμένης φιλανθρωπίας. Οι αντι-καταπιεστικές παιδαγωγικές, οι οποίες τεκμηριώνονται από τη βιβλιογραφία βρίσκονται στον αντίποδα και οι εκπαιδευτικοί καλούνται να τις ανακαλύψουν, αφού δεν αποτυπώνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα ή στις επιμορφώσεις τους (Beckett, 2015, Symeonidou & Chrysostomou, 2019). Οι αντι-καταπιεστικές παιδαγωγικές θεωρούν ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν πολλές ταυτότητες και διαφορετικές εμπειρίες, βιώνουν εμπόδια στη συμμετοχή τους λόγω πολιτικών και πρακτικών που προωθούν την περιθωριοποίηση τους και έχουν άποψη για το τι πρέπει να γίνει. Οι εμπειρίες, οι απόψεις τους, αλλά και το έργο τους είναι γνωστά (δες ψηφιακό αρχείο Ψηφίδες Γνώσης, www.ucy.ac.cy/psifides-gnosis), αλλά δεν αξιοποιούνται στον βαθμό που θα έπρεπε στο σχολείο, με εξαίρεση εκπαιδευτικούς που έχουν επιμορφωθεί για το θέμα και άλλους που έχουν οι ίδιοι/ίδιες εμπειρία της αναπηρίας (Symeonidou, 2024). Τα ίδια τα άτομα με αναπηρία μπορούν να μοιραστούν τις εμπειρίες τους με τα παιδιά στο σχολείο, είτε στο πλαίσιο κάποιας σχετικής ενότητας (π.χ. ένα άτομο με αναπηρία θα μπορούσε να επισκεφθεί το σχολείο για να μιλήσει για το επάγγελμά του στην ενότητα Επαγγέλματα), είτε στο πλαίσιο της αφύπνισης των παιδιών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία που καταπατούνται.

Συμπερασματικά, οι δραστηριότητες προσομοίωσης της αναπηρίας είναι επιζήμιες, καταδικάζονται από τη βιβλιογραφία των Σπουδών για την Αναπηρία και από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία και δεν προάγουν θετικές στάσεις για την αναπηρία. Αντίθετα, αναπαράγουν τα στερεότυπα και τον οίκτο και μειώνουν την αξία των ατόμων με αναπηρία. Θα έπρεπε να είχαν σταματήσει ήδη!

Αναφορές

Baglieri, S. & Lalvani, P. (2020). *Undoing Ableism: Teaching About Disability in K-12 Classrooms*. Routledge.

Beckett, A. (2015). Anti-oppressive pedagogy and disability: Possibilities and challenges. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 17(1), 76–94.
<https://doi.org/10.1080/15017419.2013.835278>

Bloom, P. (2016). *Against empathy. The case for rational compassion*. Boodley Head.

Καραγιάννη, Γ. & Κουτσοκλένης, Α. (2023) . Σπουδές για την Αναπηρία και Παιδαγωγική της Ένταξης [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-226>

Maher, A. J., Haegele, J. A. & Sparkes, A. C. (2024). Stop fearing blindness! Visually impaired people reflect on the ethics of sighted prospective teachers simulating visual impairment. *Disability & Society*, 39(5), 1196–1214. <https://doi.org/10.1080/09687599.2022.2116560>

Συμεωνίδου, Σ. (2023). Αξιοποιώντας τις τέχνες, το έργο και τις εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία για την επαγγελματική μάθηση των εκπαιδευτικών. Στο Α. Λενακάκη & Χ. Κανάρη (Επιμ). *Πολιτισμός, τέχνες και συμπερίληψη. Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές*. Εκδόσεις Σοφία.

Symeonidou, S. (2024). Teacher education for disability-focussed anti-oppressive pedagogy: the case for *Reconceptualisation*, *Disability & Society*, <https://doi.org/10.1080/09687599.2024.2360430>

Symeonidou, S. & Chrysostomou, M. (2019). 'I got to see the other side of the coin': Teachers' understandings of disability-focused oppressive and anti-oppressive pedagogies, *International Journal of Educational Research*, 98 (2019), 356-365. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.09.012>

***Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ενιαίας Εκπαίδευσης**

Πανεπιστήμιο Κύπρου